

הרב שלמה מן-ההר זצ"ל – דרכו בפסיקת ההלכה

דרכו של הרב מן ההר זצ"ל בפסיקה היתה תכליתית וקצרה. לכאורה – חלקה, ובלא קולות ותרועה; אך באמת יורדת לשורש ההלכה ומכריעה כסיכום כל גדולי המפלגים. פעמים רבות שאלתי אותו שאלה, והוא הורה מתוך התנ"ך. לאמור: הוא החל את הבהרת דעתו על סמך פסוק מהנביאים או הכתובים. רק אחר כך ראיתי שכל שהורה היה כפסיקתם של גדולי המשבים. כי זו היתה דרכו של רבנו זצ"ל: להורות כביכול מתוך התנ"ך, אבל באמת – מתוך השו"ע וכיוון לדעתם של גדולי הפוסקים. התנ"ך הקטן והשחור, הבלה מרוב שימוש ודפדוף, היה מצוי עמו בכל עת ובכל שעה, ומייד כשהיתה נשאלת שאלה היה שולף את התנ"ך מתוך הילקוט שבידו ומתחיל את המענה תוך הצגת הפסוק, בדרך כלל בחיך נפלא, והסתעפות הדברים אחר כך, כדרך בעל ערוך השולחן והמשנה הסדורה שבספריו. אדגים זאת מתוך זיכרון של שני אירועים, ויהי רצון ויהיו דברי אלו נחת רוח לרבנו זצ"ל בגנזי מרומים, אמן.

*

פעם שהינו ב"היכל שלמה" לרגל עצרת של תלמידות תיכון שהתכנסו לקראת הימים הנוראים. טרם שהחלו דברי התורה – ועל פי תכנית שלא ידענו עליה מראש – פתחו הבנות בשירי תפילה, ואנו יצאנו החוצה עד שתסתיים שירתן. קולן של השרות נשמע לאוזנינו אף ששהינו בפרוזדור, ומכיון שכך, היה בלבי על מארגני העצרת, שלא דאגו לכך שלא תהא שירת נשים נשמעת במקום בו עושים גברים באותה שעה. כמסיח לפי תומי אמרתי אז שראוי להעיר על כך למארגנות על מנת למנוע תקלה. על כך ענה הרב מן-ההר זצ"ל כך: "הבה נדבר דברי תורה, ואז לא נשמע את השירה כלל". סברתי שיראה לי עוד צדדי חומרא בעניין – כדרכו להקפיד מאד בענייני צניעות; אך הנה הוציא הרב את התנ"ך, פתח בקוהלת (פרק ב פסוק ח) וקרא

בחינוך: "עשיתי לי שרים ושרות". מה פירוש "שרים ושרות", שאלו? ביארו חז"ל (שיר השירים רבה פרשה ג): זכרים משוררים ונקבות משוררות. "וכי עולה על דעתך ששלמה המלך חוטא היה ח"ו?" אלא כך דרכה של תורה: שאם אינך רואה את הבנות בפניהן ואינך מכיר תמונתן – אין בזה משום 'קול באשה ערווה'. לפיכך לא כתוב "ראיתי שרים ושרות" אלא "עשיתי שרים ושרות". אף כאן, אמר הרב, "עשיתי" היינו "תיקנתי" אך לא "ראיתי". מאחר שאנו לא מכירים את הבנות ולא רואים את פניהן – אין מניעה לשמוע את קולן הבוקע מהאולם. אחר כך הצביע הרב זצ"ל על מספר פסוקים בתנ"ך המורים אף הם כדבריו. לימים ראיתי את דברי המהרי"ל צירלסון זצ"ל (רומניה) בשו"ת מערכי לב (או"ח סי' ה) שכתב להקל בזה, מטעם דאין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות, וכן – ובמיוחד – את דברי מרן הרב עובדיה יוסף שליט"א שפסק להקל על יסוד דברי המהרי"ל צירלסון הנ"ל (שו"ת יביע אומר חלק א' או"ח סימן ו). והתפלאתי שבכל התשובה של הגר"ע שליט"א לא מוזכר הפסוק הנ"ל כלל, והנה הרב מן-ההר זצ"ל מצא דווקא בפסוק זה ציון דרך ומקור הכולל בבהירות את כל הפסיקה הארוכה והמנומקת של הגדולים הנ"ל.

*

שוב הייתי פעם עם הרב מן-ההר זצ"ל בפגישה סגורה אצל שר החינוך דאז, המנוח ר' זבולון המר ז"ל. זו היתה פגישה של מספר רבנים ואישי חינוך שזומנו יחדיו להתוועדות בענייני החינוך התורני, לבקשתו של השר המר ז"ל. רבים מהמשתתפים היו חברי האישיים של השר ז"ל מתקופות קודמות: חלק היו אתו בתנועת הנוער, חלק היו אתו בקשרים עת היה חבר כנסת וחלק בקשרי עבודה הדוקים. וזאת למודעי, שגם הרב מן-ההר זצ"ל הכיר את השר המר ז"ל מתקופה קדומה: הרב מן-ההר זצ"ל הוא זה אשר בחן את זבולון המר ז"ל בבחינת הבגרות בע"פ בגמרא, בתום לימודי התיכון שלו בחיפה, ושניהם זכרו את היכרותם אז, זכור היטב.

ואכן מייד בפתיחה ניכר היה כיצד השר המר ז"ל נוהג ברב זצ"ל בכבוד ואף הקפיד לפנות אליו בצירוף המילים: כבוד הרב. ממילא זה היה נראה משעשע שגם הרב זצ"ל כשפתח דבריו החזיר לו באותה מטבע ופנה אליו בתואר: כבוד השר. אלא שבהמשך השיחה ראיתי שהרב זצ"ל ממשיך לפנות אל השר בתוארו ובכבוד רב, ולא מפאת נימוס ראשוני אלא מתוך הקפדה יתרה ומתמשכת. אנו, לעומת זאת, החילונו תוך כמה דקות לפנות אל השר המר ז"ל בשמו הפרטי ("זבולון") כמסיחים עם חברם הטוב. או אז נטל הרב מן ההר זצ"ל את רשות הדיבור ופנה אל כולנו – הצעירים – באהבה נסתרת ותוכחה גלויה – ואמר בעדינות אך בבהירות: "מהו זה שאנו פונים אל השר בשמו הפרטי? הלא הוא השר! וכי אנו חבריו לשררה?! מנין ההיתר לפנות לשר בשמו? היכן כבוד הממשלה? אל שר פונים כאל מלך, בתוארו וכבוד הראוי

לשר בממשלת ישראל". השר המר ז"ל חייך בענווה ואמר שאין זה מפריע לו כלל שפונים אליו בשמו הפרטי, וכי אדרבה, זהו מנהג חבריו כל הימים. על כך שלף הרב מן ההר זצ"ל את התנ"ך הנצחי שלו מן התיק וקרא לפניו: "הלוא אם קטן אתה בעיניך – ראש שבטי ישראל אתה" (שמואל א פרק טו פסוק יז) – ואז דומני הוסיף בחיוד: "משרד החינוך, אפילו ממוקם ברחוב 'שבטי ישראל' – אז על אחת כמה וכמה? מה שכבוד השר נוהג באופן אישי – אינו מותר לנו, הפוגשים אותו כאן, בתפקידו הממלכתי: לשר לא פונים בשמו הפרטי. אנו חייבים בכבודה של מלכות, וכבוד השר – כבודם של ישראל הוא".

רק לימים ראיתי גדולי תורה והגות שכתבו שלקרוא למלך בשמו הפרטי הווי דרך פגיעה וזלזול ח"ו. דברי קודש של חז"ל הם, שהבדילו בין המלך אביה (מלך יהודה) לבין הנביא עידו, אף ששניהם בסגנון דומה דיברו: הן גם אביה וגם עידו הוכיחו את ירבעם מלך ישראל, אלא שבעוד שעידו עשה זאת בלא לכנותו בשמו הפרטי, אביה קראו בשמו ואמר ממש "ירבעם". לכך הנביא נחשב לצדיק על פועלו זה, ואביה נענש. ואכן בירושלמי (יבמות פט"ז ה"ג, דף טו עמוד ג) מוכח שעל כך נענש המלך על שקרא ברבים לירבעם בשמו: "עגלי זהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים" (דברי הימים ב, פרק יג פסוק ח). לפיכך מת המלך אביה למרות שכל דבריו היו דברי אמת. כן מוכח גם מרש"י (מלכים א פרק יג פסוקים א-ב) שם נאמר:

והנה איש א-להים (רש"י: זה היה עידו) בא מיהודה בדבר ה' אל בית אל וירבעם עמד על המזבח להקטיר (ע"ז) ויקרא (עידו) על המזבח בדבר ה' ויאמר וכו' ועצמות אדם ישרפו עליך.

ופירש רש"י:

של ירבעם – אלא שחלק לו כבוד.

וראה עוד בספר חסידים סימן תתשכ"ה.

*

הנה אפוא שתיים מהוראות רבנו זצ"ל, שלנו נראה היה כי יסדם רק על פרשנותו למקראות, ואחר כך התברר עד כמה רחבים הדברים וזרע קודש מחצבתם – ואנו לא ידענו. וכן היו כל הוראותיו.

יהי רצון, וזכותו של רבנו זצ"ל תגן עלינו ועל כל ישראל, אמן.

